

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย*

DEMOCRATIC POLITICAL CULTURE

พระมหาเอกพันธ์ วรรณมณญ์ (มะเต๋อ)*, พระมหาอภิชาติ อภิญาโต (ภาคพร)

และพระมหาธีรยุทธ ธีรยุทธ (ภาสนิต)

Phramaha Ekkapan Warathammanyu (Maduea), Phramaha Apichat Abhinyajato (Pakprom)

and Phramaha Trirayut Thirayuttho (Phasanit)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Surin Campus, Thailand

*Corresponding author E-mail: maduea.3511@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในองค์ของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย รัฐบาลเป็นผู้รับผิดชอบและสนองตอบความต้องการของประชาชน โดยรัฐบาลนั้นประกอบด้วยบุคคลผู้เป็นตัวแทนของประชาชน ผ่านกระบวนการเลือกตั้งที่แท้จริง เป็นไปอย่างเสรี มีกำหนดเวลาแน่นอน ถือหลักเสียงข้างมากที่เคารพสิทธิของข้างน้อย และมีหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการดำเนินงาน ตลอดจนการสืบทอดตำแหน่งด้วยความยินยอมพร้อมใจของประชาชนตามหลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน ลักษณะหรือบุคลิกภาพของบุคคลที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย มีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ไว้วางใจเพื่อนมนุษย์ มองโลกในแง่ดี เชื่อมมั่นในศักดิ์ศรีและความเสมอภาค สำนึกในหน้าที่พลเมือง รู้จักแสดงความคิดเห็น และไม่มีจิตใจเป็นเผด็จการ

คำสำคัญ: วัฒนธรรม, การเมือง, ประชาธิปไตย

ABSTRACT

This academic article aims to enhance the understanding of democratic political culture. The government is responsible for and responds to the needs of the people. The government comprises persons representing the nation's people through an actual election process. The election is held freely with a specific deadline, based on a majority vote that respects the rights of minorities. Also, the election must have rules for operating and inheriting the positions with

* Received August 1, 2023; Revised March 5, 2024; Accepted March 8, 2024

the people's consent based on the principle of people's sovereignty. The characteristics or personalities of individuals with democratic political culture are as follows: having faith and confidence in a democratic system, trusting fellowmen, being optimistic, believing in dignity and equality, being aware of civic duties, knowing how to express opinions, and having no authoritarian ideology.

Keywords: Culture, Politics, Democracy

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงเรื่องการเมือง ประเทศไทยเราได้เริ่มวางรากฐานประชาธิปไตยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยได้เริ่มต้นหลังการปฏิวัติโดยคณะราษฎร เมื่อ พ.ศ. 2475 ประชาธิปไตยของไทยมีอุปสรรคมากมายและล้มเหลวเหมือนกับประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย วัฒนธรรมการเมืองไทยในปัจจุบันมีลักษณะเป็นวัฒนธรรมการเมืองผสมระหว่างวัฒนธรรมการเมืองไทยแบบดั้งเดิมกับวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตยที่พยายามนำเข้ามาใช้ ลักษณะที่สำคัญคือ ประชาชนไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง ยอมจำนนต่ออำนาจบังคับซึ่งตรงกันข้ามกับลักษณะวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตยที่ประชาชนส่วนใหญ่จะมีความรอบรู้ความเชื่อมั่นประชาธิปไตย และมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง (Rationality Activist) การจะพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยให้มีเสถียรภาพและความมั่นคงอย่างต่อเนื่องได้นั้น นอกจากจะขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์แห่งเงื่อนไขต่าง ๆ และขึ้นอยู่กับการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพของสถาบันทางการเมืองแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในความคิดของประชาชน (สกนธ์ จันทรักษ์, 2529)

วัฒนธรรมทางการเมือง คือส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในสังคมมนุษย์ คำว่า “สังคม” ทางสังคมวิทยาอาจนิยามให้เข้าใจโดยง่าย ในที่นี้หมายถึง ภาวะที่คนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปเข้ามาอยู่รวมกัน มีความสัมพันธ์อันเป็นพฤติกรรมร่วมกันและเกี่ยวข้องกันเป็นระบบ จากการรวมกันของมนุษย์ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะที่เป็นสังคมนี้เองทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” ขึ้นและวัฒนธรรมนี้เองคือ ปัจจัยประการหนึ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ ซึ่งวัฒนธรรมก็คือสิ่งที่ตั้งตามเป็นแบบแผนในสังคม ในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา “วัฒนธรรม” นั้นหมายถึง “วิถีชีวิต” ของกลุ่มคน แบบแผนรวมทั้งหมด (Configuration) ของวิถีชีวิตมักจะเป็นแบบแผนที่คล้าย ๆ กัน และแบบแผนวิถีชีวิตเหล่านี้เป็นแบบแผนที่มีการเรียนรู้ มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาศัยภาษาหรือการเลียนแบบ “วัฒนธรรม” จึงไม่จำเพาะเจาะจะต้องเป็นแบบแผนหรือวิถีชีวิตที่เป็น “สิ่งที่ตั้งตาม” เสมอไป แต่ “วัฒนธรรม” นั้นหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์มีพฤติกรรมแวดล้อม สิ่งที่สังคมเห็นว่าเป็นความไม่ดี เช่น การปล้น จี้ ก็เป็นรูปหนึ่งของวัฒนธรรมเช่นกัน ซึ่ง “วัฒนธรรม” ประกอบด้วย

รูปแบบของพฤติกรรมที่แฝงเร้นและที่เห็นได้อย่างชัดเจน และสามารถถ่ายทอดออกไปได้โดยผ่านสัญลักษณ์ ประกอบกันขึ้นเป็นความสำเร็จเฉพาะตัวของกลุ่มคนต่าง ๆ ทั้งนี้รวมถึงสิ่งที่ผลิตออกมาในรูปแบบของประติมากรรมทั้งหลายด้วย สารสำคัญที่เป็นแก่นของวัฒนธรรม ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี (สิ่งที่สืบทอดกันมาทางประวัติศาสตร์ และสิ่งที่คงอยู่ ความนึกคิด โดยเฉพาะค่านิยมที่ยึดถือในอีกด้านหนึ่ง ระบบวัฒนธรรมอาจมองได้ว่าเป็นผลผลิตของการกระทำ ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นตัวเงื่อนไขสำหรับการกระทำอีกต่อไป) (สมบัติ ศรีจรรย์, 2524) ดังนั้น วัฒนธรรม คือ แบบอย่างของการดำรงชีวิตของชนหมู่ใดหมู่หนึ่ง และก่อนที่จะเป็นแบบอย่างขึ้นมาได้จะต้องมีการปฏิบัติคล้อยตามกันในหมู่คนจำนวนมากจนปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน จนปรากฏเป็นแบบอย่างให้เห็นชัดเจนแน่นอน หากหมู่ชนที่เป็นเจ้าของร่วมมือกันปฏิบัติตามแบบอย่างความประพฤติ ความคิด และความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติ ที่รวมกันเป็นแบบแผนของชีวิตของหมู่คนนั้นติดต่อกันเป็นเวลานาน แบบแผนของความประพฤติ นั้นจะกลายเป็นวัฒนธรรม (กานต์ ตระกูลสม, 2545)

ประชาธิปไตย นับเป็นระบบการเมืองในอุดมคติอย่างหนึ่ง ที่สังคมมากพยายามยึดถือเป็นหลักสำหรับการปกครองประเทศ และสำหรับการสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐบาลตน ทั้งนี้เพราะถือว่าเป็นระบอบการปกครองที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อส่วนรวมขึ้นมา และเชื่อกันว่า การปกครองหลาย ๆ คน จะทำให้ตัดสินใจได้ดีกว่าคนไม่กี่คน หรือคนเดียว (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2545)

การจะนำเอาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยไปใช้ในประเทศได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องยึดหลักอุดมการณ์ประชาธิปไตยอย่างเคร่งครัด ขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องฝึกฝนอบรมประชาชนในประเทศของตนให้มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักการและระบอบการปกครองดังกล่าวด้วย เพื่อให้ประชาชนมีพฤติกรรมทางการเมืองเอื้อต่อระบอบการปกครองดังกล่าว มีวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับวิถีทางแบบประชาธิปไตย ตลอดจนการมีทัศนคติในทางที่ดีต่อการปกครองในระบอบดังกล่าวด้วย ดังนั้น ลิซิท ซีรเวคิน ได้กล่าวว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จในสังคมหนึ่งสังคมใดได้นั้นต้องอาศัยปัจจัยเอื้ออำนวยหลายประการ และปัจจัยที่มีการยอมรับกันว่ามีความสำคัญมากที่สุด ก็คือวัฒนธรรมทางการเมืองของคนในสังคมนั้น ๆ กล่าวคือ ประชาชนและชนชั้นนำในสังคมที่มีรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยสอดคล้องกันไปด้วย ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นตัวกำหนดลักษณะของพฤติกรรมทางการเมือง (ลิซิท ซีรเวคิน, 2529)

ลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือการมีจิตใจแบบประชาธิปไตย คือ 1) จะต้องมีความเชื่อมั่น ศรัทธาต่อหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย กล่าวคือพลเมืองในสังคมนั้น ๆ ต้องการให้มีการปกครองระบอบนี้มากกว่าระบอบอื่น ๆ รวมทั้งเห็นด้วยกับหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อ

ประชาชน 2) จะต้องยึดมั่น และเชื่อถือในหลักความสำคัญ และศักดิ์ศรีของบุคคล หลักความเสมอภาคของบุคคล หลักแห่งเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น รวมทั้งเคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นในการพูดแสดงความคิดเห็น และการแสดงออก แม้ว่าความคิดเห็นเหล่านั้นตนเองจะไม่เห็นด้วยก็ตาม ผู้ที่มีจิตใจประชาธิปไตยจะต้องยอมรับหรือมีความอดกลั้นต่อการปฏิบัติที่แตกต่างไปของผู้อื่น หากพฤติกรรมเหล่านั้นไม่ขัดต่อการใช้สิทธิเสรีภาพของตน

3) เคารพในกติกาของการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ หลักการตัดสินด้วยเสียงข้างมาก โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องได้รับการปฏิบัติตามจากทุก ๆ ฝ่าย ทั้งนี้จะต้องให้ความคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพของเสียงส่วนน้อยด้วย เพื่อเป็นหลักประกันว่า การแก้ไขปัญหานั้น ๆ กระทำไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม โดยวางอยู่บนพื้นฐานของหลักแห่งเสรีภาพและความเสมอภาค ส่วนเสียงส่วนน้อยที่ไม่เห็นด้วยก็จะต้องได้รับการคุ้มครองมิใช่จะถูกกำจัดออกไปจากสังคม ยิ่งไปกว่านั้นการปกครองแบบประชาธิปไตย ยังเน้นถึงการปฏิบัติต่อกันอย่างยุติธรรม การเคารพในกฎหมายและสิทธิของบุคคลที่จะได้รับการพิจารณาคดีตามกฎหมายโดยยุติธรรมอีกด้วย

4) มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง โดยติดตามข่าวคราว กิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐบาล การแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ และเข้าไปมีส่วนร่วมต่อการตัดสินใจ หรือกำหนดนโยบายของรัฐบาล รวมทั้งการใช้สิทธิเลือกตั้ง

5) ต้องเป็นผู้ที่มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตนและมีความเชื่อมั่นในตนเอง อาทิ มีการปฏิบัติตนในฐานะที่เป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยที่ดี ได้แก่ การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง มีความเชื่อมั่นอยู่เสมอว่า จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือกำหนดนโยบายของรัฐบาล โดยเหตุความสำคัญของการปฏิบัติเช่นนั้นว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคม รวมทั้ง การปฏิบัติตามกฎหมาย การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม และการเสียภาษี เป็นต้น

6) เป็นผู้มีทัศนะและมองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจเพื่อนมนุษย์ และมีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่และสถาบันของทางราชการ สิ่งนี้นับว่ามีความจำเป็นต่อความสำเร็จของการปกครองแบบประชาธิปไตยอยู่ไม่น้อย เพราะการเมืองเป็นเรื่องของความร่วมมือร่วมใจกันและไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จของการดำเนินงานของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ได้ประชาชนจะต้องเชื่อมั่น และศรัทธาว่า ระบบประชาธิปไตย จะช่วยแก้ไขปัญหาและภาวะวิกฤติต่าง ๆ ของสังคมได้ดีกว่าระบบการปกครองอื่น ๆ ต้องมีความเชื่อมั่นว่ามนุษย์สามารถปกครองตนเองได้ การมองโลกในแง่ดีจะช่วยให้มนุษย์เอาชนะสิ่งแวดล้อมได้ ทั้งนี้ ระบบประชาธิปไตยจะช่วยให้เกิดความมั่นใจ แม้จะเป็นไปอย่างเชื่องช้าก็ตาม

7) จะต้องรู้จักการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและในทางสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการใช้อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติงานของทางราชการ กล่าวคือ ประชาชนจะต้องคอยตรวจสอบการใช้อำนาจของข้าราชการ และผู้มีอำนาจทางการเมืองอยู่เสมอ โดยการตรวจสอบคัดค้านและเหนี่ยวรั้ง มิฉะนั้นอาจนำความหายนะมาสู่สังคมได้

8) จะต้องเป็นผู้ไม่มีจิตใจเป็นเผด็จการ กล่าวคือในสังคมใดหากคนส่วนใหญ่มีจิตใจดังกล่าว ก็เป็นการยากที่จะทำให้ระบบประชาธิปไตยในประเทศนั้นประสบความสำเร็จ ผู้ที่มีจิตใจ

แบบเผด็จการ คือ ผู้ที่มอบความรับผิดชอบทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ ชอบการใช้อำนาจเด็ดขาด อ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ โดยปราศจากการโต้แย้งหรือวิพากษ์วิจารณ์ ฯลฯ การนิยมระบบเจ้าขุนมูลนาย การไม่ยอมรับความเสมอภาคของบุคคล การไม่ยอมรับความแตกต่างของผู้อื่นในการใช้สิทธิเสรีภาพของเขา และมักยึดมั่นในค่านิยมแบบเดิม รวมทั้ง การมีความคิดอ่านที่ตรงข้ามกับการมีจิตใจแบบประชาธิปไตย (วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน, 2521)

วัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสำนึกทางการเมือง (Political Consciousness) และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (Political Change) วัฒนธรรมทางการเมืองจึงมีอิทธิพลต่อสถาบันทางการเมือง ซึ่งเห็นได้จากปัญหาการพัฒนาทางการเมืองในประเทศที่กำลังพัฒนาทั่วไปพบว่า แม้นำเอารูปแบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้แล้วก็ตาม แต่ในความเป็นจริงกลับปรากฏว่าเป็นประชาธิปไตยเพียงรูปแบบ ส่วนเนื้อหา ยังห่างไกลประชาธิปไตยที่แท้จริงอยู่มาก เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนนั่นเอง ทั้งนี้ถ้าประชาชนในระบอบการเมืองนั้นมีวัฒนธรรมที่โน้มเอียงไปในทางที่ไม่สอดคล้องกับหลักการหรืออุดมการณ์ประชาธิปไตยแล้ว ก็ยากต่อการสร้างความเป็นสถาบันให้แก่ระบบการเมืองในระบอบประชาธิปไตยได้ ดังนั้นวัฒนธรรมทางการเมืองจึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาทางการเมือง เพราะระบบการเมืองใดจะได้รับการสนับสนุนจากประชาชนมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความรู้ ความเข้าใจ และความศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนที่มีต่อระบบการเมือง (อุดม พิริยะสิงห์, 2529)

วัฒนธรรมทางการเมือง

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง ความคิดและความเข้าใจ (perceptions and ideas) ว่าอะไรคือทรัพยากรที่ต้องจัดสรรและแบ่งปันกัน (เช่น อากาศ หรือแสงแดดเป็นทรัพยากรการผลิตแน่ แต่ไม่จำเป็นต้องจัดสรรแบ่งปัน เพราะมีล้นเหลือแก่ทุกคน จึงอยู่นอกเหนือ “การเมือง”...จนไม่นานมานี้เอง) จะต้องจัดสรรแบ่งปันแก่ใคร และในเงื่อนไขอะไร และเพื่อจะจัดสรรแบ่งปันกันได้ตามที่ทุกคนเห็นว่าชอบธรรม ยังมีความคิดความเข้าใจในเรื่องอื่นเป็นพื้นฐานอยู่ด้วย ได้แก่ความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับว่าอะไรคือส่วนรวมและอะไรเป็นส่วนตัว การกระทำอะไรที่ถือว่าดีแก่ส่วนรวม อะไรคือความยุติธรรม อะไรคือสิทธิเสรีภาพที่ทุกคนมีอย่างชนิดที่ลิดรอนไม่ได้ อะไรคือสิทธิเสรีภาพที่ทุกคนควรมีอำนาจและการใช้อำนาจอย่างไรจึงถือว่าชอบธรรม กลุ่มของเขาคือใครและสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นอย่างไร หรือที่เรียกในปัจจุบันว่า “อัตลักษณ์” นั่นเอง ฯลฯ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2554) ซึ่ง เอนก นาคุตร ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นกระบวนการใช้องค์ความรู้ ใช้กระบวนการสร้างความรู้ขึ้นกับสังคมมากกว่าการใช้กระบวนการเอาชนะทางกำลัง การณรงค์ การสร้างจิตสำนึก และสร้างการมีส่วนร่วมปลูกเร้าให้ผู้คนลุกขึ้นมาใช้จิตวิญญาณสาธารณะ ใช้ความเอื้ออาทร รวมถึงวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นซึ่งมีอยู่ในแต่ละชุมชน และแต่ละท้องถิ่นเป็น

วิถีทางที่เหมาะสมในการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองให้แก่ประชาชน (เอนก นาควบุตร, 2545) และสมบัติ อารังธัญวงศ์ ได้กล่าวว่าวัฒนธรรมทางการเมือง คือแบบแผนของความเชื่อ และทัศนคติร่วมกันของบุคคลในสังคม เกี่ยวกับเป้าหมายทางการเมืองอย่างเดียวกัน ซึ่งปรากฏอยู่ในระบบการเมืองต่าง ๆ เป้าหมายที่ว่า หมายถึง การมีผลประโยชน์ร่วมกันในขั้นมูลฐาน และการประเมินค่าที่เหมือนกันตลอดจนการเห็นพ้องต้องกัน จากการได้รับประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างเดียวกัน (สมบัติ อารังธัญวงศ์, 2538)

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นแบบแผนของความเชื่อที่ได้รับการยอมรับร่วมกัน และทัศนคติร่วมกันของบุคคลในสังคมเกี่ยวกับเป้าหมายทางการเมืองอย่างเดียวกัน ซึ่งปรากฏขึ้นในระบบการเมืองนั้น ๆ ว่าเป็นพฤติกรรมที่มีผลประโยชน์ร่วมกันในขั้นพื้นฐานของชุมชนและสังคม และการประเมินค่าที่เหมือนกันตลอดจนการเห็นพ้องต้องกันจากการได้รับประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างเดียวกัน

ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมือง

Almond and Verba ได้ศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมนี และเม็กซิโก และได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น 3 ประเภทดังนี้ โดยพิจารณาจากทัศนคติหรือความโน้มเอียงทางการเมืองของคนในสังคมเป็นเครื่องวัด วัฒนธรรมทางการเมือง 3 ประเภทดังกล่าว ได้แก่

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิม (Parochial Political Culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมดั้งเดิมที่ยังไม่มีบทบาททางการเมืองในลักษณะของความชำนาญเฉพาะด้านความรู้ความเข้าใจ และความผูกพันที่ตนพึงมีต่อระบบการเมือง โดยทั่ว ๆ ไป จึงไม่มีความคิดที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง

2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject Political Culture) วัฒนธรรมทางการเมืองในลักษณะนี้สมาชิกของสังคมจะมีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองโดยทั่ว ๆ ไป ยอมรับอำนาจรัฐ เคารพเชื่อฟัง และปฏิบัติตามกฎหมาย แต่จะไม่เรียกร้อง ไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกกระบวนการทางการเมือง เพราะถือว่าการเมืองเป็นเรื่องของผู้มีอำนาจหรือมีบารมี ประชาชนอยู่ใต้บังคับบัญชามีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งหรือนโยบายเท่านั้น

3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (Participant Political Culture) คือ วัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมที่ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ มีความผูกพันต่อระบบการเมือง จะเรียกร้องหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ระบบการเมืองตอบสนองข้อเรียกร้องซึ่งประชาชนมีความรู้สึกว่าเขาสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองได้ (Political Efficacy) (Almond, A.G, 1965)

ทั้งนี้ Almond and Verba กล่าวว่า การที่จะวัดว่าสังคมใด มีรูปแบบ หรือประเภท วัฒนธรรมทางการเมืองแบบใด ให้ดูจากทัศนคติหรือความโน้มเอียงของบุคคลว่า

1. บุคคลมีความรู้เกี่ยวกับชาติ ระบบการเมือง เช่น ประวัติศาสตร์ ขนาดที่ตั้งของประเทศ อำนาจทางการเมือง ลักษณะของรัฐธรรมนูญ รวมทั้งบุคคลดังกล่าวมีความรู้สึก ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้อย่างไร

2. บุคคลมีความรู้เกี่ยวกับโครงสร้าง บทบาทชนชั้นนำทางการเมืองตลอดจนการกำหนดนโยบายอย่างไร บุคคลเหล่านั้นรู้สึก และมีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้อย่างไร

3. บุคคลมีความรู้เกี่ยวกับการบังคับใช้นโยบาย (Policy Enforcement) โครงสร้างตัวบุคคล ตลอดจนการตัดสินใจนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกำหนดนโยบายอย่างไร บุคคลนั้นมีความรู้สึกและมีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวอย่างไร

4. บุคคลรับรู้เกี่ยวกับบทบาทของตนเองในฐานะที่เป็นสมาชิกของระบบการเมืองอย่างไรเขามีความรู้เกี่ยวกับสิทธิอำนาจ เงื่อนไข ข้อผูกพัน และยุทธศาสตร์ (Strategies) ที่เข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลหรือไม่อย่างไร

สรุปได้ว่า ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมืองที่น่าเสนอตาม Almond and Verba แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิม (Parochial Political Culture) 2) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject Political Culture) 3) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (Participant Political Culture) การแบ่งรูปแบบหรือประเภทของวัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าว อาจเป็นรูปแบบที่เป็นอุดมคติ Almond and Verba จึงได้จำแนกรูปแบบ หรือประเภทวัฒนธรรมทางการเมืองใหม่ ซึ่งเป็นแบบอย่างมีระบบ (Systematic Mixed Political Culture) ทั้งนี้โดยมีเหตุผลว่า ในประเทศหรือสังคมที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมอาจมีบุคคลซึ่งมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมหรือแบบไพร่ฟ้ารวมอยู่ด้วย

แนวความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย

จ้านงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ ให้ความหมายว่า การเมืองคือกิจกรรมทางสังคมหรือความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ สังคมมีแบบแผนต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกิจกรรมหรือความสัมพันธ์ทางอำนาจ เช่น แบบแผนที่กำหนดว่าใครเป็นผู้มีอำนาจ การที่จะได้อำนาจ มีกฎเกณฑ์วิธีการอย่างไร มีการแบ่งสรรอำนาจกันอย่างไร ตลอดจนแบบแผนในการสืบทอดหรือเปลี่ยนแปลงอำนาจ แบบแผนเหล่านี้เรียกว่า สถาบันทางการเมือง เป็นส่วนหนึ่งของการจัดระเบียบสังคมในฐานะเป็นวิธีการควบคุมทางสังคมอย่างเป็นทางการ (จ้านงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ, 2530) ซึ่ง ลิซิต อีเรเวคิน ได้กล่าวว่า การเมืองคือกระบวนการเข้าสู่ตำแหน่งอำนาจ และการได้มาซึ่งอำนาจรัฐ แต่หลังจากการได้อำนาจรัฐแล้วจะต้องมุ่งไปสู่การบริหารเพื่อการแจกแจงทรัพยากร เป็นไปเพื่อจุดประสงค์ เพื่อประโยชน์ต่อสังคม และประเทศชาติ (ลิซิต อีเรเวคิน, 2529)

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ ได้อธิบายว่า คำว่า ประชาธิปไตย ถอดศัพท์มาจากภาษาอังกฤษว่า Democracy ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีก 2 คำ คือ Demos แปลว่า ประชาชน และ Kratos

แปลว่าอำนาจ เมื่อรวมกันเข้าแล้วก็มีความหมายว่า อำนาจของประชาชน หรือประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจเพราะฉะนั้นหลักการขั้นมูลฐานของระบอบประชาธิปไตยก็คือ “การยอมรับนับถือความสำคัญและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลความเสมอภาคและเสรีภาพในการดำเนินชีวิต” รากฐานของการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น นักวิชาการส่วนใหญ่ยอมรับว่าเริ่มต้นมาจากประเทศกรีซ และได้พัฒนากันมาในบรรดาประเทศยุโรป ตลอดจนสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงเรื่อยมา ซึ่งพอจะประมวลลักษณะสำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตยได้เป็น 4 ประการ คือ 1) ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย คือ ประชาชนมีอำนาจสูงสุดในรัฐ 2) ประชาชนทุกคนในรัฐมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันตามกฎหมาย ตลอดจนมีสิทธิเสรีภาพในขอบเขตของกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน 3) การดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐนั้น ถือเอามติของเสียงข้างมากเป็นเครื่องตัดสิน แต่ในเวลาเดียวกันเสียงส่วนน้อยหรือคนส่วนน้อยในรัฐจะได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายที่ป้องกันมิให้ประชาชนส่วนใหญ่กดขี่ข่มเหงอย่างผิดทำนองคลองธรรม 4) กระบวนการของประชาธิปไตย คือ วิธีการปกครองซึ่งได้รับความยินยอมพร้อมใจของประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งแสดงออกในรูปของการเลือกตั้ง การอภิปราย การออกเสียงประชามติ การเสนอร่างกฎหมายของประชาชน เป็นอาทิ (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2543)

ระบอบประชาธิปไตยนั้นมิได้จำกัดรูปของการปกครองว่าจะต้องเป็นไปในรูปของการปกครองแบบรัฐสภา (Parliamentary Government) หรือการปกครองแบบประธานาธิบดี (Presidential Government) หรือแบบกึ่งประธานาธิบดี (Semi-Presidential Government) หรือแบบเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีโดยตรง (Direct-Election of Premiership Form of Government) トラบเท่าที่มีลักษณะสำคัญ 4 ประการของการปกครองแบบประชาธิปไตย ก็นับได้ว่าเป็นประชาธิปไตย

วิสุทธิ์ โพธิ์แท่น ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยว่า “ระบอบประชาธิปไตย” หมายถึงระบอบการเมืองการปกครองรูปหนึ่งที่มีรัฐบาลซึ่งรับผิดชอบและสนองตอบต่อความต้องการของประชาชน รัฐบาลนี้ประกอบด้วยบุคคลอันเป็นตัวแทนของประชาชนที่ประชาชนให้ความยินยอมหรือเห็นชอบ โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้งที่แท้จริงและเป็นไปอย่างเสรีซึ่งมีกำหนดเวลาที่แน่นอน อีกทั้งยังยึดหลักความเสมอภาคและทั่วถึงในการเลือก นอกจากนี้ยังเป็นรัฐบาลที่ปกครองโดยยึดหลักนิติธรรม อันกำหนดถึงสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคและความยุติธรรมในหมู่ประชาชนดำเนินการปกครอง โดยถือหลักเสียงข้างมากที่เคารพสิทธิของฝ่ายข้างน้อยและกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการดำเนินงาน ตลอดจนการสืบทอดตำแหน่งที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความยินยอมพร้อมใจของประชาชนตามหลักของอำนาจอธิปไตยของปวงชน นอกจากนี้ วิสุทธิ์ โพธิ์แท่น ยังได้อธิบายถึงแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย ซึ่งสามารถสรุปได้ 3 แนวคิด คือ 1) แนวคิดแรก ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครอง หรือระบอบการเมือง คือ มืองค์กรต่าง ๆ ในการปกครองเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการปกครอง เช่น การมีสภาผู้แทนราษฎร มีพรรคการเมืองมีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของ

ประชาชนศาลมีอิสระจากฝ่ายบริหาร และฝ่ายนิติบัญญัติ รัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น 2) แนวคิดที่สอง ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์หมายความว่าประชาชนมีความรู้สึกและยอมรับคุณค่าของประชาธิปไตยในขอบเขตแห่งกฎหมาย เสรีภาพ ความเสมอภาคและภราดรภาพ โดยยึดถือและปฏิบัติอย่างมั่นคงตามวิถีทางแห่งกฎหมายเพื่อดำรงไว้ซึ่งหลักการแห่งประชาธิปไตย 3) แนวคิดที่สาม ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตหมายความว่า การปฏิบัติตามหลักการประชาธิปไตยในการดำเนินชีวิตประจำวัน ประชาชนทุกคนเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตนเอง ไม่ละเมิดหรือเอารัดเอาเปรียบสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น เคารพกฎหมายบ้านเมืองอย่างเคร่งครัด หากประชาชนของประเทศใดไม่ยึดถือหลักประชาธิปไตยเป็นวิถีชีวิตประเทศนั้นก็ไม่เรียกว่าเป็นประเทศประชาธิปไตย แม้ว่าจะมีรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย หรือแม้จะมีกลไกอื่นเช่นมีรัฐธรรมนูญ มีพรรคการเมืองหรือมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ตาม (วิสุทธิ์ โพธิ์แทน, 2548)

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางสังคมที่มีความเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองส่วนประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมทางการเมือง คือ ค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติที่บุคคลมีต่อระบบการเมืองการปกครองของตน และแสดงออกโดยการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองถูกกำหนดขึ้นหรือได้รับอิทธิพลจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา โดยผ่านกระบวนการอบรมหล่อหลอมของสังคมในระดับต่าง ๆ แล้วถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นต่อ ๆ ไปอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในแต่ละช่วงเวลา

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

ทินพันธุ์ นาคะตะ ได้สรุปถึงลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไว้ 8 ประการ ดังนี้ 1) มีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย ประชาชนในสังคมจะต้องมีจิตใจสนับสนุนหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีหลักการที่ถือว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน เพราะยึดมั่นในสำคัญ ความเสมอภาค และเสรีภาพของบุคคลมีวิธีการให้ประชาชนได้ใช้อำนาจดังกล่าว โดยมีข้อกำหนดต่าง ๆ ให้เกิดการใช้อำนาจนั้น เช่น รัฐธรรมนูญ การเลือกตั้ง รวมทั้งมีวัตถุประสงค์ในการปกครองเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน 2) ยึดมั่นและเชื่อถือในหลักความสำคัญและศักดิ์ศรีของบุคคล ทั้งผู้นำและประชาชนจะต้องยึดมั่นในสำคัญและศักดิ์ศรีของบุคคล จะต้องมีความเชื่อมั่นในความเสมอภาคของบุคคลรวมทั้งรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นในการพูดในการแสดงความคิดเห็น และในการแสดงออกแม้ว่าสิ่งนั้นจะขัดแย้งหรือค้านกับความคิดเห็นหรือรสนิยมของตนก็ตาม คนที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย จะต้องยอมรับหรือมีความอดกลั้นในเรื่องความแตกต่างในการประพฤติปฏิบัติของผู้อื่นตราบใดที่บุคคลผู้นั้นไม่ละเมิดศีลธรรมหรือสิทธิเสรีภาพของผู้ใด ทั้งนี้ เพราะคนเราย่อมมีผลประโยชน์ ความเชื่อ และเหตุผลต่างกัน 3) เคารพ

ในกติกาของการปกครองระบอบประชาธิปไตย คือ หลักการตัดสินใจด้วยเสียงข้างมาก โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องได้รับการปฏิบัติตามจากทุก ๆ ฝ่าย ทั้งนี้จะต้องให้ความคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพของเสียงส่วนน้อยด้วย เพื่อเป็นหลักประกันว่าการแก้ปัญหาที่กระทำได้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมและเป็นไปตามหลักที่ว่า แต่ละคนมีสิทธิมีเสียงเท่ากันส่วนบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับเสียงข้างมาก ถือว่าเป็นฝ่ายตรงกันข้ามหรือขัดออกนอกสังคมไม่ได้ เช่น จะห้ามการวิพากษ์วิจารณ์ของฝ่ายนั้นไม่ได้ ยิ่งกว่านั้นกติกาการปกครองแบบนี้ยังรวมถึงการปฏิบัติต่อกันอย่างยุติธรรม การยึดถือระเบียบวิธีการตามกฎหมาย และการเคารพสิทธิของบุคคลที่จะได้รับการพิจารณา คดีโดยยุติธรรมอีกด้วย 4) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง โดยติดตามข่าวสารของบ้านเมือง พุดคุยถึงปัญหาของบ้านเมืองกับผู้อื่นในทางสร้างสรรค์และพยายามมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือในการกำหนดนโยบายของทางราชการ เช่น การออกเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น 5) มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน และมีความเชื่อมั่นในตนเอง กล่าวคือต้องเชื่อมั่นว่าตนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หรือการกำหนดนโยบายของรัฐบาลการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง เนื่องจากการปฏิบัติเช่นนี้เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม 6) มองโลกในแง่ดี สิ่งนี้นับว่ามีความจำเป็นต่อความสำเร็จของการปกครองแบบประชาธิปไตยอยู่ไม่น้อย เพราะตามธรรมชาติการเมืองเป็นเรื่องของความร่วมมือร่วมใจกัน แม้จะมีความขัดแย้งอยู่ด้วยก็ตาม ความสำเร็จในการดำเนินงานของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ส่วนหนึ่งต้องอาศัยความไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีความเชื่อมั่นว่าการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคมได้ดีกว่าการปกครองแบบอื่น ทั้งฝ่ายผู้นำและฝ่ายประชาชนจะต้องมีความเชื่อว่าคนเรานั้นปกครองตัวเองได้ การมองโลกในแง่ดีย่อมช่วยให้มนุษย์มีความหวังว่าเรามีความสามารถเอาชนะสิ่งแวดล้อมและฟันฝ่าอุปสรรคทั้งหลายไปได้ด้วยระบอบประชาธิปไตย ซึ่งอาจเป็นไปอย่างเชื่องช้าแต่มีความมั่นใจได้ 7) วิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและเป็นไปได้ในทางสร้างสรรค์ โดยเฉพาะต่อการใช้อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติของทางราชการ เพราะถ้าปล่อยให้ฝ่ายหลังนี้ทำอะไรได้โดยไม่มีการคัดค้าน การควบคุม การตรวจสอบ หรือการเหนี่ยวรั้งแล้วอาจทำให้ฝ่ายหลังเหลิงอำนาจ ปฏิบัติตามอำเภอใจ และเกิดการผิดพลาดขึ้นได้โดยง่าย ในประเทศเผด็จการคนส่วนมากมักมอบความไว้วางใจให้แก่ผู้มีอำนาจโดยสิ้นเชิง และปราศจากการโต้แย้งหรือการวิพากษ์วิจารณ์ใด ๆ 8) ไม่มีจิตใจเป็นเผด็จการ เพราะหากคนส่วนใหญ่ในสังคมมีจิตใจเป็นเผด็จการก็ยากที่การปกครองระบอบประชาธิปไตยในประเทศนั้นจะประสบความสำเร็จได้ เพราะผู้มีจิตใจเป็นเผด็จการจะมอบความรับผิดชอบทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ ชอบการใช้อำนาจเด็ดขาด อ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้ที่นิยมอำนาจ ระบบเจ้าขุนมูลนาย ไม่ยอมรับความเสมอภาคของบุคคล ไม่ยอมรับความแตกต่างของผู้อื่นในการใช้สิทธิเสรีภาพของเขาและยึดมั่นในค่านิยมแบบดั้งเดิม รวมทั้งการมีความคิดอ่านที่ตรงกันข้ามกับจิตใจแบบประชาธิปไตยที่กล่าวมา (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2546)

สรุปได้ว่า ลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของบุคคลในสังคมที่ว่าการที่บุคคลจะมีจิตใจแบบประชาธิปไตยนั้นควรจะต้องสนับสนุนหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย มีความเชื่อมั่นในหลักประชาธิปไตย เคารพในศักดิ์ศรีความเสมอภาค และเสรีภาพของบุคคลในสังคมที่แตกต่าง ยึดถือกติกาของการปกครอง สนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง สำนึกในหน้าที่พลเมือง มองสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ในแง่ดี รู้จักการวิจารณ์ และไม่มีจิตใจแบบอำนาจนิยม

การกล่อมเกลາทางการเมือง

การศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองหลักเล็งไม่ได้ที่จะต้องกล่าวถึงการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองด้วย เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองและการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองเปรียบเสมือนเป็นของคู่กันที่ต่างทำหน้าที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งก็คือ วัฒนธรรมทางการเมืองเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ก็ต้องอาศัยการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองเป็นตัวการในการสานต่อในขณะที่การอบรมกล่อมเกลาเรียนรู้ทางการเมืองก็คือ การเรียนรู้เกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ และค่านิยมทางการเมือง ซึ่งทั้งความคิด ความเชื่อ และค่านิยมทางการเมืองนั้นก็คือ ผลพวงที่เกิดจากวัฒนธรรมทางการเมืองของคนในสังคมนั้น ๆ นั่นเอง (อภิวุฒิ พิมลแสงสุริยา, 2535) ซึ่ง ม.ร.ว.พยุหธิสาณ ชุมพล ได้กล่าวว่า การกล่อมเกลาทางการเมืองเป็นหน้าที่หนึ่งของระบบการเมืองต้องกระทำ เป็นกระบวนการซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาสังคม กล่าวคือการขัดเกลาให้สมาชิกของสังคมได้เรียนรู้วิถีทางการดำเนินชีวิตในสังคมนั้น ๆ เพื่อที่จะสามารถมีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกที่มีประสิทธิภาพตามสมควรของกลุ่มหรือสังคมนั้น ๆ กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองก็คือการขัดเกลาสังคมที่มีผลต่อพฤติกรรมทางการเมือง โดยให้ความสำคัญในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองของคนทั้งในวัยเด็ก และในวัยผู้ใหญ่ (พยุหธิสาณ ชุมพล, ม.ร.ว., 2547) และ Torney, Oppenheim & Russell ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองในวัยเด็ก 4 ประการ โดยรูปแบบของกระบวนการ 4 แบบนี้จะส่งเสริมซึ่งกันและกัน คือ 1) รูปแบบสั่งสมประสบการณ์ (Accumulation Model) รูปแบบนี้เชื่อว่า ถ้านักเรียนได้รับรู้ เรียนรู้เกี่ยวกับแนวคิด ค่านิยม และสัญลักษณ์ด้านการเมือง ฯลฯ จะสะสมความจำไว้ และสามารถนำออกมาใช้ได้โอกาสข้างหน้า ระบบการเรียนรู้คือ เน้นการให้ความรู้เป็นหลัก 2) รูปแบบการเอาเยี่ยงอย่าง (Identification Model) รูปแบบนี้เชื่อว่า เด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ จากพ่อแม่ ญาติ พี่ น้อง ครูและอาจารย์ การสอนบทบาทของนักการเมืองจึงต้องทำตัวเป็นตัวอย่าง 3) รูปแบบการโยกยบทบาท (Role Transfer Model) เชื่อว่าการเรียนรู้ของเด็กเกี่ยวกับบทบาทของตน ของพ่อแม่ และเกี่ยวกับการเคารพกฎเกณฑ์กติกาภายในครอบครัว และโรงเรียนจะถ่ายโยงไปที่สังคมภายนอก ฉะนั้น หากนักเรียนเรียนรู้ความสัมพันธ์แบบประชาธิปไตยระหว่างครูกับศิษย์จะถ่ายโยงความสัมพันธ์นั้นไปที่ระบบการเมืองในอนาคต 4) รูปแบบการพัฒนาด้านปัญญา (Cognitive Development

Model) เป็นรูปแบบการวิเคราะห์เชิงความคิดเหมาะสมกับกลุ่มเด็กที่มีอายุมากขึ้น สามารถพัฒนาสติปัญญา และความสามารถคิดวิเคราะห์ ประเมินคุณค่า เพื่อเปรียบเทียบอุดมการณ์ในตำรากับสภาพข้อเท็จจริงในโลกภายนอก (Torney, Oppenheim & Russell, 1975)

Lucian W. Pye ได้อธิบายถึงกระบวนการกล่อมเกลாத่างการเมือง โดยแบ่งกระบวนการอบรมกล่อมเกลาท่างการเมืองออกเป็น 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 เป็นขั้นตอนแรกสุดที่คนเกิดมาจะได้รับการอบรม ขัดเกลาหรือมีความโน้มเอียงเข้าสู่สภาพเป็น “สัตว์สังคม” ขั้นตอนนี้สถาบันที่มีอิทธิพลมากที่สุดในฐานะที่เป็นตัวการในการอบรมกล่อมเกลาท่างสังคม ก็คือสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา จุดประสงค์สำคัญของขั้นตอนนี้ก็คือตัวการให้การอบรมเพื่อชี้แนวทางให้มนุษย์เรียนรู้วิธีการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับคนอื่น ดังนั้น จึงเป็นขั้นตอนพื้นฐานของกระบวนการอบรมกล่อมเกลาท่างสังคม

ขั้นตอนที่ 2 มนุษย์เริ่มมี “เอกลักษณ์ส่วนบุคคล” (Personal Identity) ในขั้นตอนนี้เริ่มมีการพัฒนาไปสู่การมีพื้นฐานความรู้และความเชื่อ นอกจากนี้ประสบการณ์เริ่มมีอิทธิพลหล่อหลอมจิตใจได้สำนึกและยังมีส่วนกำหนดโครงสร้างบุคลิกภาพขั้นมูลฐานของมนุษย์ด้วย

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนนี้เริ่มเข้าสู่กระบวนการกล่อมเกลาท่างการเมืองของสังคม เมื่อมนุษย์ผ่านมาถึงขั้นตอนของการมีสำนึกในสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองเริ่มผ่านเข้ามาทางตัวการของการอบรมกล่อมเกลา เข้ามากระทบฉากรับรู้ และหล่อหลอมทำให้เกิดบุคลิกภาพทางการเมืองขึ้นในตัวมนุษย์ ทำให้มนุษย์เริ่มมีความคิดพินิจพิจารณาในทางการเมืองขึ้น

ขั้นตอนสุดท้าย เป็นขั้นตอนที่กระบวนการขัดเกลาและเรียนรู้ทางการเมืองได้สร้างความรู้สึกรู้จักคิดทางการเมืองอย่างมาก จนกระทั่งทำให้มนุษย์เกิดความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมและมีบทบาททางการเมือง (Lucian Pye, 1962) ซึ่ง Pye เรียกขั้นตอนนี้ว่า “การเลือกสรรบุคคลทางการเมือง”

สรุปได้ว่า การกล่อมเกลารับรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองรูปแบบหนึ่ง ที่สะท้อนให้เห็นถึงภาพของการเรียนรู้ การสืบทอด เข้าใจ ตระหนัก อันนำไปสู่การสร้างเสริมและแสดงออกซึ่งพฤติกรรมอันเหมาะสมตามวิถีประชาธิปไตยการกล่อมเกลารับรู้ทางการเมือง มีความสัมพันธ์กับการกล่อมเกลารับรู้ทางวัฒนธรรมสังคม โดยจะมีการวางแผนและกระทำอย่างตั้งใจ เป็นการพยายามกล่อมเกลารับรู้โดยสถาบันการศึกษา และหน่วยงานของรัฐ เช่น การสอนให้นักเรียนรู้จักตัวเองว่าเป็นคนชาติใด รู้จักสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นตัวแทนชาติ (ธงชาติ เพลงชาติ พระบรมฉายาลักษณ์)

สรุป

วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ที่เป็นรูปแบบของความคิด ทักษะ ความเชื่อ และความโน้มเอียงในการเรียนรู้ของบุคคล วัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นเสมือนแนวทางของพฤติกรรมในการเสริมพลังให้ประชาชนได้ยึดถือปฏิบัติในฐานะที่เป็นสมาชิกของระบบการเมือง อีกทั้งเป็นปัจจัยสำคัญที่เสริมสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้กับระบบการปกครอง และทำให้ระบบการเมืองการปกครองของประเทศดำรงคงอยู่ได้อย่างราบรื่นโดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้และเสริมสร้างให้ประชาชนเกิดความรู้สึกในการเป็นสมาชิกของประเทศ และตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ตามหลักของประชาธิปไตย ดังนั้น พื้นฐานประการแรกของการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง ก็คือการจัดระบบการศึกษาที่ดีให้กับประชาชน โดยมุ่งเน้นปลูกฝังความรู้เรื่องประชาธิปไตยที่ถูกต้องแก่เยาวชนที่จะเติบโตเป็นพลเมืองของชาติในอนาคตด้วยการปลูกฝังให้เกิดความรู้สึก ตระหนักในพันธะหน้าที่และความรับผิดชอบที่พึงประพฤติปฏิบัติในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการเป็นสมาชิกของประเทศ รู้จักเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง รู้จักวิเคราะห์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลในทางสร้างสรรค์ มีการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างสันติ ซึ่งนับเป็นคุณสมบัติสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีผลต่อโครงสร้าง และพฤติกรรมทางการเมืองของคนในประเทศ อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมทางการเมือง ไม่สามารถจะพัฒนาขึ้นเองโดยธรรมชาติได้ หากจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการอบรม ปลูกฝัง หล่อหลอม กล่อมเกลา อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมือง มีจุดเริ่มต้นมาจากกระบวนการกล่อมเกลาหล่อหลอม แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ทางประชาธิปไตย โดยผ่านสถาบันต่าง ๆ ในสังคม และถึงเวลาแล้วที่ประชาชนชาวไทยจะต้องรวมตัวกันสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในสังคม เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองก่อให้เกิดการพัฒนาการเมืองซึ่งอาจจะต้องใช้เวลานานพอสมควร แต่ถ้ามีการเริ่มต้นกระทำด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจอย่างจริงจัง และประสบความสำเร็จ ประชาชนมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยแล้ว ก็จะส่งผลให้การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเกิดการพัฒนาอย่างมีเสถียรภาพมั่นคง ก็จะเกิดประโยชน์สูงสุดกับประชาชนมากขึ้นเท่านั้น

เอกสารอ้างอิง

- กานต์ ตระกูลสม. (2545). วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนายทหารสังกัดกรมราชองครักษ์. ใน วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2543). พื้นฐานรัฐศาสตร์กับการเมืองในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จำนงค์ อติพัฒนสิทธิ์ และคณะ. (2530). สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์อักษร.

- ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2545). ประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพมหานคร: โครงการเอกสารและตำรา คณะรัฐประศาสนศาสตร์สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2546). วิถีชีวิตไทย: วัฒนธรรมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่. กรุงเทพมหานคร: สหยาบล้อการพิมพ์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2554). วัฒนธรรมทางการเมืองไทย. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 12(2), 49-63.
- พลฤทธิฐาน ชุมพล, ม.ร.ว. (2547). ระบบการเมือง : ความรู้เบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2529). วัฒนธรรมทางการเมือง และการกล่อมเกลารเรียนรู้ทางการเมือง. ใน เอกสารทางวิชาการหมายเลข 28 ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน. (2521). วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทย: การศึกษา เฉพาะกรณีนักศึกษาระดับปริญญาโท ของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ใน วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิสุทธิ โพธิแท่น. (2548). ผู้ปกครองที่พึงประสงค์กับการเมืองการปกครองของไทย (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานคร.
- สกนธ์ จันทร์กษ. (2529). ผลของการเรียนรู้ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชน. ใน วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมบัติ อารังธวังศ์. (2538). การเมืองแนวคิดกับการพัฒนา (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: โครงการเอกสารตำราคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมบัติ ศรีจรงค์. (2524). พื้นฐานบางแง่ของวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย. กรุงเทพมหานคร: แสงรุ่ง.
- อภิวุฒิ พิมลแสงสุริยา. (2535). วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม: ศึกษากรณีนักศึกษา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ใน วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อุดม พิริยะสิงห์. (2529). การเมืองเบื้องต้น. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เอนก นาคุตร. (2545). กอบบ้านเมืองด้วยพลังแผ่นดิน. กรุงเทพมหานคร: เซ็นจูรี่.
- Almond, A.G. (1965). Comparative Political System. Political Behavior a Reader in Theory and Research, eds. H. Eulan, S.J. Eldersveld and M. Janowitz. Illinois: Free Press.
- Lucian Pye. (1962). Politics, Personality, and Nation Building: Burma's Search for Identity. New Harven: Yale University Press.
- Torney, Oppenheim & Russell. (1975). Civic Education In Ten Countries. N.Y.: A haisted Press Book.